

Sandomierz – miasto słowa.

We wrześniu 2025 roku Sandomierz ponownie stał się literackim sercem regionu dzięki drugiej edycji Międzypokoleniowego Festiwalu Literackiego „GENeracja Słowa” (18–27 września 2025 roku), tym razem pod hasłem „Od Reymonta do Myślińskiego – regionalizm wczoraj i dziś”. Bogaty program – obejmujący spotkania autorskie, warsztaty, happeningi, spektakle i koncerty – przyciągnął licznych uczestników z różnych pokoleń. Połączył zainteresowania literaturą (a czasem pasję) z potrzebą spotkania i wspólnego przeżywania słowa. Patronat nad festiwalem objęli Wiesław Myśliński, Honorowy Obywatel Miasta Sandomierza oraz Paweł Niedźwiedź, burmistrz Sandomierza.

Dzień pierwszy (18 września). Festiwal zainaugurowało spotkanie z Justyną Bednarek, dziennikarką, popularną autorką literatury dziecięcej (ponad pięćdziesięciu książek), zatytułowane „Ziarenka prawdy ukryte w bajkach”, adresowane do dzieci w wieku 6–12 lat. Odkonane w Muzeum Zamkowym z udziałem liczego audytorium młodych i najmłodszych czytelników. Autorka opowiadała skąd czerpie pomysły swych książek, jak rodzą się niezwykle przygody ich bohaterów. Mówiła też o wartości czytania w rodzinie, o roli książki w procesie wychowania i kształtowania dziecięcej wrażliwości i wyobraźni.

Równolegle w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Jana Długosza odbyła się sesja naukowa zatytułowana „Od Reymonta do Myślińskiego – regionalizm wczoraj i dziś”, która stanowiła intelektualny rdzeń całego Festiwalu. Temat regionalizmu, zarówno historycznego, jak i współczesnego, został podjęty w sposób wielowątkowy, ukazując bogactwo perspektyw badawczych i literackich. Spotkanie zgromadziło literaturoznawców, językoznawców, regionalistów, reprezentujących renomowane ośrodki akademickie (m.in. Uniwersytet Jagielloński, Polska Akademia Nauk, Instytut Archeologii i Etnologii PAN) oraz lokalne instytucje kultury.

Krzysztof Burek (Towarzystwo Naukowe Sandomierskie) mówił o Sandomierzu Wincentego Burka, pisarza, regionalisty, o jego duchowym zakorzenieniu w pejzażu kulturalnym sandomierskiego regionu. Jerzy Krzemiński przedstawił fenomen „Górki

Literackiej”, powstałej z inicjatywy śp. Renaty i Jerzego Targowskich, gościnnej przystani dla przybywających do Sandomierza pisarzy i poetów. Danuta Paszkowska wnikliwie analizowała symbolikę matki, domu i ziemi w prozie Tadeusza Nowaka i Wiesława Myśliwskiego, a Aleksandra Pawłowska-Mazur (Miejska Biblioteka Publiczna) przedstawiła referat o kontaktach Władysława Stanisława Reymonta z Ziemią Sandomierską. W dalszej części sesji głos zabrali: Anna Folta-Rusin (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) o „sandomierskich barwach” w pismach ks. Jerzego Wolffa, wybitnego artysty malarza, krytyka sztuki, pisarza, związanego rodzinnie z Wilczycami pod Sandomierzem. Joanna Kulczyńska-Kruk (Instytut Archeologii i Etnologii PAN w Krakowie) omówiła odzwierciedlenie idei regionalizmu w poezji Stanisławą Młodożeńca. Marzena Miśkiewicz (Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie) ukazała osobliwości językowe w listach Wincentego Burka do Jarosława Iwaszkiewicza, a Magdalena Antoniak (Biblioteka Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach), zamknęła sesję refleksją nad regionalizmem świętokrzyskim, „od Jadacha do Niziurskiego – elementy regionalne”. Uczestnicy wskazywali, że tematyka regionalizmu pozostaje niezmiennie żywa, zarówno w badaniach naukowych, jak i w praktyce literackiej, stanowiąc ważną perspektywę łączenia tekstu z miejscem, językiem, tożsamością kulturową.

Popołudniu w restauracji „Widnokrąg” odbyła się uroczystość uhonorowania Wiesława Myśliwskiego, znakomitego pisarza, Honorowego Obywatela Miasta Sandomierza, Nagrodą Narodowego Instytutu Kultury i Dziedzictwa Wsi. przyznanej za jego szczególny wkład w dokumentowanie i promowanie kultury wiejskiej. W imieniu Pisarza nagrodę odebrał Tomasz Pańczyk, jego przyjaciel, wzruszającym akcentem uroczystości stało się połączenie telefoniczne z Laureatem i jego serdeczne słowa skierowane do jej uczestników.

Po części oficjalnej z udziałem m.in. wicewojewody świętokrzyskiego Michała Skotnickiego, Niny Sapa, dyrektora Narodowego Instytutu Kultury i Dziedzictwa Wsi, także burmistrza Pawła Niedźwiedzia i sekretarza miasta Angeliki Kędzierskiej,

odbył się panel dyskusyjny: „Regiony Wiesława Myśliwskiego i zwrot ludowy w kulturze”, prowadzony przez Andrzeja Nowaka-Arczewskiego z udziałem prof. Rocha Sulimy, prof. Stanisława Żaka oraz Tomasza Pańczyka. Rozmawiano m.in. o redagowanym przez Wiesława Myśliwskiego w latach 1975–1999 kwartalniku społeczno-kulturalnym, „Regiony”, utrwalającym m.in. różne formy piśmiennictwa nieprofesjonalnego, zjawiska kulturowe, literackie i artystycznych o korzeniach plebejskich, o ukazywaniu przez Wiesława Myśliwskiego uniwersalnych treści poprzez lokalną perspektywę, o tzw. zwrocie ku ludowości w naukach humanistycznych. W kolejnym punkcie programu „Czytamy Myśliwskiego”, fragmenty powieści *Kamień na kamieniu*, wybrane przez Wojciecha Bonowicza, przeczytał w mistrzowski sposób Krzysztof Gosztyła.

Dzień drugi (19 września) rozpoczęły warsztaty dla młodzieży w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Jana Długosza. Pierwszy, poświęcony gwarze sandomierskiej, poprowadził jej pasjonat i regionalista Andrzej Cebula. Spotkanie było żywą lekcją historii języka. Jego uczestnicy wymieniali się m.in. znajomością dawnych, archaicznych słów, rozmowy dotyczyły specyfiki i ewolucji gwary sandomierskiej, refleksji o tym jak język lokalny kształtuje tożsamość regionu. Natomiast podczas warsztatów „To zbrodnia nie pisać!”, prowadzonych przez uznanego autora kryminałów Michała Śmielaka, ich uczestnicy poznali kulisy powstawania jego kolejnych powieści – od pomysłu, przez konstrukcję postaci bohaterów, tworzenie napięcia i zwrotów akcji.

Tego dnia dziedziniec Zamku Królewskiego stał się sceną happeningu „Lot po nieboskłonie”, przygotowanego przez Teatr Dramatyczny Sandomierskiego Centrum Kultury, według koncepcji i w reżyserii Kamili Kremiec-Panek. W spektakularnej formie, wykorzystując światło, ruch i scenografię, artyści przetworzyli wiersze Stanisława Piętaka w poetyckie widowisko, zawieszające widza między snem a jawą. Dzień trzeci (20 września) był dniem literatury kryminalnej. Na Zamku Królewskim debiutanci tego gatunku, Kalina Jaszczur i Krzysztof Arkadiusz Rędzio, prezentowali się w panelu „Moja pierwsza zbrodnia”. Następnie Michał Śmielak i Mariusz Kanios

w dwugłosie „Mordercy z dwóch stron Wisły” rozmawiali o konstrukcji fabuł, psychologii postaci i autentyczności w literaturze kryminalnej. Pochodzący z Dolnego Śląska, Katarzyna Wolwowicz, Mieczysław Gorzka i Piotr Kościelny, mówili o lokalności, codzienności i mrocznych historiach. Finał dnia należał do Małgorzaty i Michała Kuźmińskich, którzy podzielili się refleksjami na temat twórczej pracy w duecie, badań terenowych i tajników pisarskiego warsztatu. Spotkania z autorami literatury kryminalnej cieszyły się dużym zainteresowaniem. Wieczorem scenę w ogródku Restauracji „Jadwiga” przejął zespół Kapela Brodów, prezentując nastrojowy koncert inspirowany muzyką tradycyjną.

Dzień czwarty (niedziela, 21 września). W Miejskiej Bibliotece Publicznej odbyło się spotkanie z Wojciechem Kassem, poetą, eseistą, dyrektorem Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Praniu. Poeta przyjechał do Sandomierza nieomal wprost z Sycylii, którą zwiedzał wraz z żoną Jagienką. Swoje wystąpienie zaczął więc od Jarosława Iwaszkiewicza, którego historia pobytów na tej wyspie wcale nie jest krótszą od tych sandomierskich. Autor „Panien z Wilka” twierdził, że Sandomierz jest kwintesencją tego, co polskie w historii, kulturze i obyczaju, a zarazem jest jednym z najbardziej italskich miast Rzeczypospolitej. Sandomierska okolica przypominała mu krajobraz palermitański. Kiedy słuchacze sądzili, że gość przejdzie do „sprawy własnej” (każdy liczący się pisarz taką ma – ze światem, samym sobą, Bogiem), Kass nadal prowadził ich po Sandomierzu szlakiem swojego wiersza „Pytania cudzoziemca zadawane w Sandomierzu”, publikowanego w „Zeszytach Sandomierskich” oraz dwukrotnie już w tomach poety. Dopiero po tym sandomierskim wątku poeta zabrał nas w świat uniwersaliów, zaplatając z wygłaszanych przez siebie wierszy oraz komentarzy do nich „warkocz” snutej piękną i wręcz „materializującą” się polszczyzną opowieści o poezji, czym jest, i jak się z nią układać. Skoro poezja jest wyjaśnianiem ciemnych pulsów świata, to Kass potrafił to uwydatnić, udowadniając jak mało kto, że spotkanie z poetą może być „obrzędem”.

Tego dnia odbyło się też spotkanie z Moniką Michaluk, autorką projektów i produktów edukacyjnych skierowanych w szczególności do dzieci, m.in. „Etnogadek – podróż w czasie”. Autorka opowiadała o dawnym postrzeganiu czasu, przesileniach, zmianach pór i rytmie natury. Dzieci zadawały pytania, poznawały mądrość dawnych obrzędów. Spotkanie przebiegło zgodnie z misją festiwalu – łączenie literatury z edukacją i wspólnym doświadczeniem czytelnictwem.

Tego dnia miało miejsce spotkanie autorskie z Ałbeną Grabowską, cenioną pisarką, autorką książek fantasy, science fiction, powieści, na podstawie jednej z nich powstał cieszący się dużym powodzeniem serial „Stulecie Winnych”, z zawodu lekarza, doktora nauk medycznych. Rozmowa dotyczyła jej literackiego świata: sposobu konstruowania bohaterów książek, wrażliwości z jaką opisuje ludzkie doświadczenie. Autorka opowiedziała też o swoich bułgarskich korzeniach i znaczeniu imienia, które nosi. Spotkanie, prowadzone z wyczuciem i swobodą przez Katarzynę Kunowską, było bardzo serdecznie przyjęte przez publiczność.

Dzień szósty (25 września). Dużym zainteresowaniem cieszyło się moderowane przez Izabelę Fac spotkanie z biskupem sandomierskim Krzysztofem Nitkiewiczem i ks. Wojciechem Kanią, kapłanami – pisarzami. Obaj dzielili się refleksjami na temat swej twórczości. Zdaniem Księdza Biskupa jego aktywność pisarska stanowi jedynie dodatek do biskupiej posługi – swoistą formę ewangelizacji. Mówił o swojej najnowszej książce *Protos*, poświęconej bp. Adamowi Prosperowi Burzyńskiemu, biskupowi sandomierskiemu w latach 1820–1830. Natomiast ks. Wojciech Kania opowiadał o swojej drodze twórczej – od tomików poezji po dwie powieści kryminalne.

Tego dnia wieczorem w „Widnokręgu” zaprezentowano spektakl „Wszechświęte”, stworzony i wyreżyserowany przez Anetę Adamską-Szukałę. Była to opowieść o kobietach, babciach i prababciach, których życie toczyło się w małych miejscowościach województwa świętokrzyskiego. Słowem wydobywającym obrazy minionego czasu, muzyką, mową ciała artystka wprowadziła widza w zróżnicowany emocjonalnie dialog z rodzinną przeszłością. To wyjątkowe widowisko, które długo

będzie rezonowało w sercach i pamięci widzów, powstało w oparciu o autentyczne relacje, dokumenty, pieśni.

Dzień siódmy (26 września) rozpoczęły w Miejskiej Bibliotece Publicznej warsztaty zatytułowane „ETNOedukacja – kilka słów o dziedzictwie kulturowym” prowadzone przez Kingę Kędzioreę z Muzeum Zamkowego uczestniczyły w nich przedszkolaki i uczniowie szkoły podstawowej, dowiadując się m.in. o różnicach między różnymi aspektami dziedzictwa. Kinga Kędziora podkreśliła, że niematerialne dziedzictwo, będące sumą doświadczeń i praktyk, wymaga świadomej troski edukacyjnej, aby nie zaginęło. Jako przykład podała koprzywnickie bziuki, polegające na tzw. „pluciu ogniem” lub „ognistym oddechu” w czasie procesji rezurekcyjnej, wpisane na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.

Tego samego dnia odbyło się spotkanie z Jakubem Małeckim, jednym z najciekawszych pisarzy młodego pokolenia, autorem kilku powieści obyczajowych, za jedną z nich ”Święto ognia”, otrzymał w 2022 roku Nagrodę im. Cypriana Kamila Norwida. Autor, z wykształcenia ekonomista, opowiadał o swojej drodze do pisarstwa, także o tym, że pisze intuicyjnie, kierując się potrzebą opowiedzenia czegoś ważnego. Spotkanie bardzo ciekawie prowadziła Małgorzata Chrzelest. .

Dzień ósmy (27 września) to uroczystość w Kamienicy Oleśnickich z okazji 50-lecia pracy twórczej Andrzeja Juliusza Sarwy – pisarza, eseisty, tłumacza, teologa, wydawcy . Wzięli w niej udział przedstawiciele władz samorządowych : Paweł Niedźwiedź, burmistrz Sandomierza, Andrzej Bolewski, przewodniczący Rady Miasta, Angelika Kędzierska sekretarz miasta oraz wicestarosta Grażyna Szklarska, a także czytelnicy, rodzina i przyjaciele jubilata.

Po laudacji wygłoszonej przez Pawła Czerwińskiego odbyła się rozmowa z autorem. Andrzej Juliusz Sarwa został nagrodzony honorowym wyróżnieniem miasta Sandomierza „Bene Meritus”, którą wręczyli Paweł Niedźwiedź oraz Andrzej Bolewski. W imieniu posłanki Agaty Wojtyszek gratulacje przekazała Anna Paluch, natomiast w imieniu wicemarszałka województwa Grzegorza Sochy – Marcin

Świerkula. Wieczór zwieńczył recital wokalny-instrumentalny Katarzyny Ćwiek i Patryka Strojewskiego.

Podczas tej samej uroczystości wręczono również nagrodę w konkursie literackim *FolkStory*, którego ideą jest promocja literatury inspirowanej kulturą ludową. Laureatka, Natalia Mazur, otrzymała nagrodę z rąk burmistrza Pawła Niedźwiedzia i Andrzeja Sarwy.

Organizatorem tegorocznego Festiwalu była Miejska Biblioteka Publiczna im. Jana Długosza w Sandomierzu, a współorganizatorami Urząd Miejski, Sandomierskie Centrum Kultury, Muzeum Zamkowe oraz Towarzystwo Naukowe Sandomierskie. Partnerami wydarzenia był Narodowy Instytut Kultury i Dziedzictwa Wsi, Restauracje „Jadwiga” i „**Widnokrąg**”, Muzeum Diecezjalne oraz Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej. .

Festiwalowi towarzyszyła wystawa „Śladem włoskim, czyli pamiątki z podróży do Italii”, prezentowana Muzeum Diecezjalnym.

Tegoroczna edycja „GENeracji Słowa” była konsekwentnie budowaną opowieścią o miejscu i człowieku, o tradycji i współczesności, o tym, jak słowo może kształtować wspólnotę. Regionalizm – rozumiany nie jako zamknięcie w małej ojczyźnie, lecz jako umiejętność zakorzenienia – stanowił oś wszystkich działań: naukowych, artystycznych, performatywnych i edukacyjnych.

Dzięki starannemu programowi, współpracy instytucji i autentycznemu zaangażowaniu uczestników, festiwal stał się nie tylko świętem literatury, lecz także przestrzenią spotkania pokoleń. Sandomierz, miasto o bogatej tradycji, o silnym literackim dziedzictwie, potwierdził, że słowo w jego przestrzeni nie jest dekoracją, lecz żywą tkanką kultury.

AP-M

Aleksandra Pawłowska-Mazur